

VALENTÍ SERRA DE MANRESA, OFM^{Cap}

ELS FRARES CAPUTXINS DE CATALUNYA:
DE LA SEGONA REPÚBLICA
A LA POSTGUERRA (1931-1942)

FACULTAT DE TEOLOGIA DE CATALUNYA

Foto de la coberta: Estat ruïnós del convent dels caputxins d'Olot (11 de febrer de 1939). Arxiu Provincial dels Caputxins de Catalunya (Sarrià, Barcelona)

Amb el suport de:

Generalitat de Catalunya
**Departament de Governació
i Relacions Institucionals**

© Edicions de la Facultat de Teologia de Catalunya

© Valentí Serra de Manresa, OFMCap.

Disseny de la coberta: Belén Sanz

Barcelona, març 2014

ISBN: 978-84-941633-3-3

Dipòsit legal: B. 5565-2014

Imprès a EDICIONES GRÁFICAS REY

Albert Einstein, 54 C/B. Nave 15 – Cornellà de Llobregat (Barcelona)

ÍNDIX GENERAL

PRÒLEG	5
MOTS PREVIS	9
ABREVIATURES I SIGLES	15
FONTS MANUSCRITES I DACTILOGRAFIADES	17
PUBLICACIONS PERIÒDIQUES	27
BIBLIOGRAFIA CITADA	31
Capítol primer	
EL MARC GENERAL	
1. A tall d'orientació bibliogràfica	43
2. Abast i límits de la recerca	52
Capítol segon	
ELS CAPUTXINS DE CATALUNYA ENTRE LA DICTADURA PRIMORIVERISTA I LA SEGONA REPÚBLICA	
1. Els caputxins i la dictadura de Primo de Rivera. El repte de la catalanitat	53
2. Els caputxins i la Segona República. El repte de l'anticlericalisme	76
Capítol tercer	
ELS CAPUTXINS EN EL CONTEXT DE LA REVOLUCIÓ DEL JULIOL DE 1936	
1. L'ambientació sociopolítica	81
2. L'esclat de la Guerra Civil	86
3. Els estralls de la Guerra Civil	104
4. La destrucció dels convents	105
4.1. <i>Devastació i incendi del convent de Sarrià</i>	109

4.2. <i>L'edifici de Pompeia, hospital de sang</i>	116
4.3. <i>Impacte dels fets revolucionaris al santuari de l'Ajuda</i>	120
4.4. <i>Els caputxins de Tarragona i els fets revolucionaris</i>	122
4.5. <i>Els caputxins d'Olot i la revolució</i>	126
4.6. <i>La revolució de 1936 i els caputxins d'Igualada</i>	127
4.7. <i>Els frares d'Arenys i la revolta</i>	133
4.8. <i>La devastació i destrucció total del convent de Manresa</i>	134
4.9. <i>El col·legi de les Borges Blanques durant la Guerra Civil</i>	136
5. La persecució religiosa i les víctimes <i>in odium fidei</i>	136
6. La mobilització dels religiosos i la incorporació a files	187

Capítol quart

EXILI I VIDA CONVENTUAL

1. Els exiliats caputxins	193
2. La vida caputxina en el convent de Palma de Mallorca durant la guerra	217
3. El retorn de l'exili i la represa de la vida conventual	222

Capítol cinquè

LA DIFÍCIL REPRESA EN LA POSTGUERRA

1. La postguerra i el nacionalcatolicisme	229
2. La recuperació i restauració dels convents	256
2.1. <i>La represa de la vida caputxina a les Borges Blanques</i>	258
2.2. <i>La recuperació i restauració del convent d'Igualada</i>	262
2.3. <i>El retorn dels caputxins a Olot</i>	265
2.4. <i>Els caputxins retornen a Manresa</i>	269
2.5. <i>La represa als convents de Barcelona</i>	273
2.6. <i>La reobertura del convent de Tarragona</i>	286
2.7. <i>El noviciat retorna a Arenys de Mar</i>	287
3. Josep de Besalú i els Capítols Provincials de 1939 i 1942	290
4. Els caputxins de Catalunya durant el primer franquisme: la reestructuració dels estudis i de la vida provincial	300
5. La projecció social i pastoral dels caputxins en la postguerra	304
A tall de conclusió	309

APÈNDIX GRÀFIC	311
--------------------------	-----

ÍNDIX TOPONÍMIC	353
---------------------------	-----

ÍNDIX ONOMÀSTIC	359
---------------------------	-----

PRÒLEG

Una vegada més em plau presentar-vos un nou volum del *Corpus Historicum* de la província de framenors caputxins de Catalunya. Talment uns pelegrins, caminem per la vida i alhora ens esforcem per donar vida a la comunitat eclesial i religiosa. Fra Valentí Serra de Manresa, des de la perspectiva de la recerca històrica, en aquest nou llibre ens vol situar en el punt de partença de la vocació concreta a què Jesús ens ha cridat: un pelegrinatge eclesial que hem de fer a l'estil del papa Francesc.

Quan fra Valentí havia de trobar un tema de recerca per a convertir-lo en el seu treball de final de carrera a la Universitat de Barcelona, a la Facultat de Geografia i Història, el volgué realitzar sobre la presència dels framenors caputxins a Catalunya que havia començat a finals del segle XVI (1578). Els caputxins catalans havien anat creant una escola d'història eclesial; cal esmentar com a figures més rellevants fra Martí de Barcelona (occit *in odium fidei* l'any 1936) i fra Basili de Rubí (†1986). En les converses d'aquells dies, mentre fra Valentí era universitari, ja vam començar a dibuixar aquest llarg camí de recerca històrica i a mirar de presentar-lo de forma sistemàtica d'acord amb la historiografia contemporània.

En primer lloc, urgia lògicament elaborar la tesi doctoral sobre els caputxins de Catalunya durant el segle XVIII (que fou publicada l'any 1996 en el volum 57 de la «Col·lectània Sant Pacià»). Seguiren després els volums: 63, dedicat al segle XIX, on quedava clara la reacció dels frares: represa – exclaustació – restauració (publicat el 1998); el 70 (publicat el 2000) sobre el conjunt de convents restaurats a Catalunya fins a la guerra «incivil» (1936-1939).

Aquesta progressió de treballs animà fra Valentí a ampliar l'horitzó de la seva investigació als moviments vinculats a l'orde dels frares caputxins: el volum 76 dedicat a les clarisses-caputxines de Catalunya i Mallorca (publicat el 2002); el 82 dedicat al terç ordre dels caputxins, dimensió àmplia de la projecció cultural i irradiació espiritual del laïcat vinculat als caputxins (publicat el 2004).

Tres dels volums de la «Col·lectània» foren dedicats a un tema monogràfic: el 85 (publicat 2006) sobre la projecció missionera dels caputxins en terres d'ultramar (1680-1989); el volum 92 (publicat el 2009) dedicat a l'aportació dels framenors caputxins a la cultura catalana i el volum 100 (publicat l'any 2012) sobre la predicació dels caputxins a Catalunya amb una cronologia força àmplia (1578-1965).

El present volum 106, que és el novè que fra Valentí publica dins la «Col·lectània Sant Pacià», és dedicat a la vida dels caputxins catalans al llarg dels anys 1931-1942. Entrem en una etapa difícil i forta: la caiguda del règim monàrquic (Alfons XIII) i el pas a la Segona República (1931) i l'esclat d'una guerra (1936-1939). Penso que els capítols tercer i quart del llibre («Els caputxins en el context de la revolució del juliol de 1936» i «Exili i vida conventual») són l'eix fonamental de les aportacions. Aquí l'autor ens ofereix una visió de síntesi convent per convent de les nou fundacions que tenien al Principat: Arenys de Mar, tres convents a Barcelona ciutat (Sarrià, l'Ajuda i Pompeia), Tarragona, les Borges Blanques, Manresa, Igualada i Olot. El capítol cinquè «La difícil represa de la postguerra» és el contrapunt als capítols anteriors: restauració, represa, reobertura, retorn als convents acabada la desfeta de la guerra.

Els capítols primer i segon són de caràcter introductor i sobre el marc general i els desafiaments de l'anticlericalisme. Són també importants per a entendre el llibre i ens ajuden a comprendre el pes de la Setmana Tràgica (1909) en la vida social, el creixement de l'anarquisme i de l'anticlericalisme, i també el pes de les forces republicanes que feren abdicar el rei a fi de donar pas a la Segona República l'any 1931, que promulgà una Constitució on se suprimí la religió oficial de l'Estat: «l'Estat espanyol no té religió oficial» (article, 3).

D'aquí en vindria la supressió de les congregacions religioses i tots les altres determinacions que afectaven l'Església i les seves estructures. Sobre la vida dels caputxins catalans cal tenir present l'estadística: la província de Catalunya tenia 204 religiosos, dels quals 2 eren a l'estranger, 54 eren a les missions i els 148 restants repartits en 10 convents. El nombre de persones mortes a Espanya *in odium fidei* a mitjan 1936, era 6.832; d'aquests, 4.184 eren membres del clergat secular; 2.365, del clergat regular i 283 religioses. Més encara, segons Solé i Sabaté, Catalunya tenia 3.317.049 habitants; hi havia 5.060 capellans; en foren assassinats 1.541 i 896 religiosos. Fra Valentí fa especial menció d'aquells qui foren perseguits *in odium Ecclesiae*. Però l'objectiu final d'aquest estudi és: «tractar de manera explícita sobre l'abast de la persecució religiosa en la vida dels caputxins catalans a través de l'examen de l'abundosa documentació inèdita.»

Al llarg de l'obra l'autor usa l'abundant correspondència epistolar conservada, que ajudà a donar respostes i ànims als frares que estaven a l'exili, i que actuaven d'acord amb els superiors; alguns trobaren l'acolliment de l'abat del monestir, aleshores cistercenc, de Sant Miquel de Cuixà. La xarxa d'ajut a l'exili és notable i cal seguir-la per a descobrir una trama d'ajuda mútua de gran interès. Cal fer notar la presència i la tasca dels membres del Terç Orde, homes i dones que en aquesta difícil situació es podien camuflar millor.

El pelegrinatge de la història continua i resta encara camp per a treballar. Haurà de venir encara, si a Déu plau, un desè volum d'aquest *Corpus Historicum*, que fra Valentí vol dedicar a presentar l'impacte de la segona dictadura, la del general Franco (1939-1975) i al ressò de la celebració del Segon Concili Ecumènic Vaticà (1962-1965) en la vida dels caputxins catalans. Dos camps d'influència d'enorme interès en la història col·lectiva.

Joan BADA I ELIAS
Professor emèrit d'Història Eclesiàstica
a la Universitat de Barcelona
i a la Facultat de Teologia de Catalunya

MOTS PREVIS

En el volum 70 d'aquesta «Col·lectània Sant Pacià» ja vaig indicar que l'estudi sobre l'impacte de la persecució religiosa en la vida dels caputxins catalans hauria de ser reprès i efectuat de manera molt més sistemàtica i completa en una nova monografia,¹ on caldria desenvolupar i aprofundir tot allò que l'any 2000 tot just havia començat d'esbossar.² En aquest nou volum en comptes d'estampar-hi, com és habitual, una dedicatòria, he volgut seleccionar alguns fragments de textos que apareixen en el cos del llibre i que, situats immediatament després d'aquests mots previs, poden orientar la lectura del llibre a guisa de clau hermenèutica.

Al llarg d'aquesta recerca hom no hi trobarà ni el desenvolupament dels esdeveniments de la darrera Guerra Civil espanyola ni tampoc l'anàlisi del context històric. Amb tot, a través d'un primer capítol de caràcter introductori m'ha semblat escaient d'oferir una breu orientació bibliogràfica sobre el tema de la Segona República i sobre el desenvolupament de la Guerra Civil per tal de situar aquells aspectes que de manera molt sumària són tan sols esbossats en les pàgines d'aquesta monografia, centrada de manera quasi exclusiva en la vida i la projecció pastoral dels framenors caputxins de Catalunya durant els anys de la Segona República i, sobretot, durant el cruent període de la guerra i persecució religiosa (que afectà de manera molt particular els frares

---

1. Cf. V. SERRA DE MANRESA, *La Província de framenors caputxins de Catalunya: de la restauració provincial a l'esclat de la Guerra Civil (1900-1936)*, Barcelona 2000, 443: «Volgudament deturem ací l'estudi sobre l'impacte de la persecució religiosa en la vida provincial dels caputxins de Catalunya, temàtica molt difícil i delicada que, juntament amb el tema de la destrucció dels convents i la represa de la vida institucional dels caputxins després de la Guerra Civil, en els primers anys del franquisme, serà ocasió [...] d'una monografia específica realitzada amb documentació inèdita».

2. Ho suggerí també el Dr. Josep M. Gasol, cronista de la ciutat de Manresa, en una recensió crítica a l'esmentat volum 70 de la «Col·lectània Sant Pacià» que fou publicada a la revista *ASTar 73* (2000) 450: «Les actituds, mentalitats i peripècies dels caputxins catalans en el període que finalitzà bruscament amb la tragèdia de 1936 [...] necessàriament l'autor haurà de prosseguir, car la postura dels frares davant la Segona República, juntament amb l'estudi de l'impacte de la persecució religiosa i Guerra Civil en el marc de la Província de framenors caputxins de Catalunya, queda només esbossat».

caputxins)³ i en la represa i projecció pastoral durant els primers anys de la postguerra.

Amb aquest volum, el novè que publico dins la «Col·lectània Sant Pacià», encara no puc donar per acabada la meva contribució al *Corpus Historicum* de la Província de fraimenors caputxins de Catalunya, ja que més endavant caldria preparar un altre volum, el desè, dedicat a l'anàlisi de la vida i les actituds dels frares caputxins de Catalunya durant el franquisme, particularment durant els anys previs a la celebració del Concili Vaticà II junt amb un estudi sobre la incidència de l'aplicació dels decrets conciliars en la vida dels caputxins catalans. L'aplicació del Vaticà II va culminar amb la promulgació d'unes noves constitucions generals dels fraimenors caputxins *ad experimentum*, que foren publicades l'any 1968 a Roma per tal de renovar la vida religiosa i adaptar-la a les disposicions conciliars.

Pel que fa al desenvolupament i projecció de la vida dels caputxins catalans en el postconcili, més endavant, i amb una millor perspectiva històrica, ja hi haurà qui en prosseguirà l'estudi tot ampliant amb nous volums el *Corpus Historicum* o *Monumenta Historica* dels caputxins catalans. Aquesta *Monumenta Historica* és un projecte fonamental per tal d'ajudar a apregonar les característiques de la identitat franciscano-caputxina en la línia de l'agosarada empresa cultural que inaugurarà el P. Martí de Barcelona (ocit *in odium fidei* durant la persecució religiosa de 1936) amb la publicació de valuosos estudis sobre el franciscanisme medieval i amb l'edició d'un inventari de fonts manuscrites per a l'estudi de la vida caputxina a Catalunya.⁴ La tasca del P. Martí fou continuada amb gran energia pel P. Basili de Rubí († 1986) en els anys difícils de la postguerra amb la producció d'extenses i valuoses monografies sobre la vida i projecció dels caputxins catalans⁵

---

3. Ja ho posà en relleu acabada la guerra l'arxiver diocesà de Barcelona, Mn. Josep Sanabre, quan n'escriví el martirologi; vegeu J. SANABRE, *Martirologio de la Iglesia de Barcelona durante la persecución religiosa 1936-1939*, Barcelona 1943, 119-120: «En 1936 una de las Órdenes Religiosas que fue perseguida con más saña, y que proporcionalmente más vidas le fueron inmoladas, es sin duda alguna la antigua y popular Orden Capuchina, tan arraigada desde su fundación en este Obispado y en toda la Provincia Tarraconense. De la ferocidad con que eran buscados sus beneméritos miembros tuvimos ocasión de ser testigos al ser detenidos con un bondadoso Padre Capuchino en los primeros días de aquella terrible tempestad [...]. Todas las Casas de Barcelona aportaron sus víctimas, pero particularmente la de Sarrià, en donde además del Convento estaba instalada la Curia Provincial y el Estudiantado de Teología. La Orden Capuchina perdió meritísimos miembros, profesores y escritores, que eran no solamente honor de la Familia Capuchina, sino también de la Cultura Religiosa».

4. Cf. MARTÍ DE BARCELONA, «Inventario de Mss. referentes a la historia de nuestra Provincia capuchina de Cataluña», *EstFr* 24 (1920) 292-299 i 367-376; 25 (1920) 36-50, 122-131, 209-217 i 441-445; 26 (1921) 356-372 i 444-452.

5. Cf. A. M. COLOMER I CASANOVAS, «Bibliografía del Pare Basili de Rubí, OFM Cap.», *EstFr* 87 (1986) 361-377.

i, també, amb l'edició de catàlegs de manuscrits.⁶ A aquesta engrescadora tasca he mirat d'afegir-m'hi amb publicacions monogràfiques des de l'any 1996, i gràcies al suport dels diversos ministres provincials, he pogut oferir aportacions⁷ a la història dels caputxins catalans des de la Guerra de Successió fins la postguerra (1700-1939).

Al llarg d'aquesta nova investigació històrica he procurat que en el text que llegireu hi ressoni prioritàriament la veu dels qui patiren més directament les conseqüències de la guerra, ja que he fet ús constant de la valuosa documentació d'arxiu, reforçada encara amb els records i les memòries dels qui sobrevisqueren a la cruent persecució religiosa. Expressament he reservat les observacions pròpies de l'ofici d'historiador només per a les notes crítiques on, a més de la citació de les fonts, ofereixo també alguna possible clau interpretativa dels fets que ara, en la perspectiva d'una distància de quasi vuitanta anys als successos narrats, ja es pot suggerir.

He de regraciar ben de cor a tots els que han fet possible aquesta recerca: fra Gil Parés, ministre provincial dels caputxins i fra Enric Castells, guardià de la comunitat de Sarrià, perquè han animat i facilitat aquesta investigació; la Dra. Cristina Godoy del Servei de Publicacions de la Facultat de Teologia de Catalunya que ha coordinat tot el procés d'edició; Mn. Joan Bada, que amb gran sol·licitud ha guiat aquesta recerca i gentilment ha escrit el pròleg; la Gna. Núria Ferret, OVirg. per l'ajut en la revisió i confecció dels índexs, i el bon amic Joan Ferrer, degà de la Facultat de Lletres de Girona —i també «degà dels meus amics»— per la pacient tasca de correcció. Com sempre dono gràcies a Déu per tots els seus dons i beneficis.

Fra VALENTÍ SERRA DE MANRESA, OFM^{Cap}.

† Caputxins de Sarrià, 16 de gener de 2014
En la memòria litúrgica dels protomàrtirs de l'Orde Seràfic,
Sant Berard i companys.

6. Cf. BASILI DE RUBÍ, «Manuscrits caputxins de la biblioteca de la Universitat de Barcelona», *EstFr* 72 (1971) 99-111.

7. Cf. J. FERRER I COSTA – N. FERRET I CANALE, *Bibliografia de fra Valentí Serra de Manresa, OFM^{Cap}. (anys 1982-2007)*, Barcelona 2007, 53-69.

A dir veritat, no ens donàvem ben bé compte del que ens venia a sobre. Tot va arranjar-se per una sortida de dos o tres dies (Pacífic de Vilanova de Bellpuig. Roma, octubre de 1937).

Interiorment m'anava dient: ara sí que estem perduts, quan la consciència pública no es revolta davant d'aquests fets, i encara en fa festa, és que està pervertida (Ermengol de Sarrià. Tarragona, juliol de 1936).

No estamos ante episodios de violencia que se producen y suceden esporádicamente, sino ante una sucesión sistemática que revela claramente un plan orgánico [...] La primera ofensiva tenía que ser, naturalmente, contra la Religión, la Iglesia y los curas, porque el comunismo ha reconocido siempre que su mayor enemigo y el único obstáculo para su triunfo es el Catolicismo (Antoni Maria de Barcelona. Gènova, 1937).

Nuestra Provincia [capuchina de Cataluña] me hace el efecto de una nave deshecha por el huracán en alta mar; de la que sólo quedan unos restos flotantes. Necesitamos rogar mucho para que la victoria de las armas nacionales sea rápida y absoluta. Y después de purificar toda España de la ponzoña que se nos ha metido en ella, y de pacificar los espíritus para poder formar una Nación nueva y bien unida espiritual y cordialmente, podemos reconstruir también nuestra amada Provincia con nuevo o renovado espíritu. Espero que la gran catástrofe será aprovechada por Dios para purificarnos y mejorarnos a todos (Josep de Besalú. Roma, desembre 1936).

La guerra d'Espanya ningú no podia suposar que s'allargués i compliqués tant com en realitat s'ha allargat i complicat. Déu vulgui qu'ls catalans no en resultin víctimes per la incomprensió [...] No'm fa massa goig el que podrà passar a Catalunya els primers temps de l'organització de la pau, si no hi ha una extrema prudència i molt de seny per part dels que hagin de governar [...] Entre una gran part dels espanyols hi ha una gran ignorància del què som els catalans, i concretament s'han divulgat moltes llegendes sobre el què som els caputxins catalans. M'ha tocat haver de lluitar molt per desfer prejudicis que ens podrien ser fatals (Josep de Besalú. Roma, juny de 1938).

Fent posada al Convent de Torrero. Un dels pares de la comunitat assistia habitualment als que anaven a ésser executats [...] Cada un de nosaltres va acompanyar dos dels condemnats al lloc exacte on havien d'ésser executats. Els soldats que havien d'executar la sentència ja els trobàvem formats, eren cinc per cada condemnat. Com no cal dir-ho, l'espectacle no és per ésser descrit. Déu els hagi perdonat. El pitjor de tot és que hom no hi podia veure la Justícia. Vaig baixar del cementiri amb la impressió que havia vist una petita mostra de la injustícia legalitzada que planava damunt les terres d'Espanya (Jaume de Sarrià. Saragossa, maig de 1938).

Allò era espantós. Els condemnats en renglera, una, o dues, o les que calgués; el piquet davant, i un tros lluny el qui els manava al costat, i mentre apuntaven l'oficial aixecava el sabre, i en baixar-lo descarregaven i entre sang i crits havíem d'extremunciar-los! Horrorós! (Hilari d'Arenys de Mar. Barcelona, 1939).

Capítol primer

EL MARC GENERAL

I. A TALL D'INTRODUCCIÓ BIBLIOGRÀFICA

En aquest primer capítol, redactat a guisa d'introducció general al nostre estudi sobre la vida i projecció dels caputxins catalans al llarg del decenni 1931-1942, oferim una breu orientació bibliogràfica sobre Catalunya i Espanya en els anys del govern republicà (1931-1936), al llarg del període de la Guerra Civil i persecució religiosa (1936-1939) i durant els primers anys de la dictadura franquista (1939-1942).

L'estudi de la política religiosa promoguda pel govern de la Segona República espanyola, principalment a propòsit de les mesures anticlericals, ha estat realitzat per Vicente Cárcel Ortí¹ i per Martí Gelabert.² Sobre aquest mateix període històric, i per a l'àmbit territorial de Catalunya, cal esmentar l'estudi de la professora Pilar García Jordán dedicat a l'anàlisi de les orientacions polítiques i a les actituds dels catòlics catalans durant el període republicà.³ També cal fer esment de l'aportació de José María Vázquez, que estudià el conjunt de causes que feren fracassar el projecte de Concordat entre la Segona República i la Santa Seu; un intent que no rebé el suport dels grups d'esquerra —per motius anticlericals— ni dels grups dretans vinculats a la monarquia, car aquests s'adonaven que un nou Concordat hauria legitimat el govern republicà als ulls dels catòlics i, molt probablement, hauria contribuït a consolidar i a donar estabilitat a la República.⁴

---

1. V. CÁRCEL ORTÍ, *Mártires españoles del siglo XX*, Madrid 1995, 41-86: «Raíces históricas de la persecución religiosa española (1931-1939) y características generales de la misma».

2. F. MARTÍ GELABERT, *Política religiosa de la Segunda República española*, Pamplona: Eunsa 1998.

3. P. GARCÍA JORDÁN, *Els catòlics catalans i la Segona República (1931-1936)*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat 1986.

4. J. M. VÁZQUEZ GARCÍA-PEÑUELA, *El intento concordatario de la Segunda República*, Madrid: Ministerio de Asuntos Exteriores 1999.

A propòsit de l'influx (i de la notable activitat!) dels diversos grups de poder de caràcter ocult o secret —especialment la maçoneria— en el procés de la formulació i promulgació de les lleis anticlericals del govern republicà, cal fer referència a l'obra de la professora Gómez Molleda, investigadora del CSIC, que amb documentació treta directament dels arxius de la maçoneria, analitzà la politització —i escissions— dels maçons espanyols durant la Segona República.⁵ Pel que fa a l'acció de la maçoneria a Catalunya —que tothora es mostrà sense massa capacitat per a intervenir directament en la política, però que era d'un tarannà molt sectari, fortament laïcista i anticlerical—, fou objecte de les investigacions del professor Pere Sánchez Ferré,⁶ que posà de manifest algunes connexions puntuals de la maçoneria catalana amb l'anarquisme i, àdhuc, amb l'espiritisme.

Pel que fa a la repressió que exerciren els *tribunals populars*, que van promoure i articularen una forta persecució religiosa, hi ha estudis destinats a examinar el funcionament de l'anomenada «justícia popular» en la zona republicana, que avui és presentada —tendenciosament— com a un projecte pioner de configurar un nou model d'administració de la justícia amb finalitats repressives contra els actes de rebel·lió militar i en contra de les persones considerades «desafectes» a la República. Tanmateix, s'ha d'assenyalar que no s'ha aprofundit prou en l'anàlisi ni en la correcta valoració dels excessos que van cometre aquests tribunals en contra dels eclesiàstics i militants catòlics,⁷ ja que aquests tribunals populars actuaren en un clima revolucionari d'autèntica persecució religiosa, tant, que els membres de l'Església que comptaren amb una major protecció foren, paradoxalment, els qui ingressaren a les presons⁸ i, sobretot, aquells qui van poder fugir a l'estranger, tal com jocosament —i amb molta ironia—, ho proclamava des de l'exili el caputxí Antoni Maria de Barcelona. Aquest religiós, fet escàpol de la persecució, aconseguí d'establir-se amb els freres d'Itàlia i, durant les recreacions conventuals, solia cantar amb els altres religiosos exiliats: «Dolça Catalunya, Pàtria del meu cor, qui de tu s'allunya, carai, quina sort!»⁹

5. M. D. GÓMEZ MOLLEDA, *La Masonería en la crisis española del siglo XX*, Madrid: Ed. Taurus 1986. Vegeu, també, J. TUSQUETS, *Orígenes de la revolución española*, Barcelona 1932, 115-127: «La Constitución republicana. Aspiraciones masónicas».

6. P. SÁNCHEZ FERRÉ, *La Maçoneria en la societat catalana del segle XX (1900-1947)*, Barcelona 1993.

7. Cf. G. SÁNCHEZ RECIO, *Justicia y guerra en España: los Tribunales Populares 1936-1939*, Alacant: Instituto de Cultura Juan Gil-Albert 1991.

8. Vegeu P. PAGÈS I BLANCH, «Sacerdots i religiosos a la presó Model de Barcelona (1936-1939)», *ASTar* 67-II (1994) 433-447.

9. APCC, *Guerra Civil*, llig. III-A-18, carta de Basili de Rubí a Roger de Sant Feliu (Roma, 4 gener 1936): «D'arribada a Roma el P. Antoni M. de Barcelona m'ha ensenyat de cantar aquesta

La persecució religiosa *in odium fidei* que es produí en esclatar la guerra comportà l'anul·lació de tot signe de caràcter cristià i es perllongà durant mesos,¹⁰ car volia abolir la petja cristiana a Catalunya. Sobre aquesta persecució hi ha abundoses i expressives testimoniances —àdhuc en documents d'arxius civils— com ara alguns dels acords que es registraren en els llibres d'actes de les sessions de plens municipals dels ajuntaments republicans de Catalunya. Per exemple el de Santa Coloma de Queralt on, durant el mes d'abril de 1938 [*sic* !] es determinà que s'havia de sol·licitar «el correspondiente permiso para cambiar los rótulos de las carreteras para que en substitución de Santa Coloma, diga *Segarra de Gaiá* [...] Se acuerda destruir la capilla de Santa Coloma.»¹¹

Alguns estudis, que hem de qualificar de *clàssics*, sobre el fenomen de la persecució religiosa i sobre l'anticlericalisme en àmbit europeu (com ara el publicat per monsenyor Poüan), ja posaren de manifest que, quasi sempre, l'anarquia inicial dels moviments revolucionaris —per exemple durant la Revolució Francesa—, ben aviat es transforma o evoluciona cap a una mena d'anarquia, diguem-ne, «institucional», o «legal» o, si es vol, en una *anarquia dirigida*, per dir-ho amb mots de Paul Claudel. Escriví Mgr. Poüan, tot referint-se a la Revolució Francesa que:

Cette période révolutionnaire est celle de l'anarchie [1789-1792], de l'anarchie spontanée, mais qui ne tardera pas à devenir l'anarchie légale. In ne s'agit point ici d'une guerre civile ordinaire, mais ne tardera pas à devenir commotion sociale, immense et lentement préparée, une échéance fatale.¹²

Una síntesi àmpliament documentada i molt ben articulada sobre l'abast de les actuacions de l'anticlericalisme espanyol i sobre la persecució religiosa que se'n derivà, fou preparada pel prestigiós historiador italià Andrea Riccardi, fundador de la comunitat de Sant'Egidio. Aquesta investigació de Riccardi fou possible gràcies als treballs de recerca efectuats per la comissió pontificia per a la beatificació dels nous màrtirs¹³ que creà el papa Joan

---

cançó, que, després de tantes peripècies, té el seu mèrit: *Dolça Catalunya, Pàtria del meu cor, qui de tu s'allunya, carai, quina sort!*».

10. Vegeu l'opuscle de J. DONAT, *Carácter antirreligioso y persecutorio de la Revolución de 1936-1939 y causas específicas del martirio*, Barcelona 1944, 5-6: «La persecució religiosa que en los años 1936 a 1939 se ha desencadenado en España, se ha distinguido por su odio, anti divino y por su furor iconoclasta».

11. Citat per J. SEGURA VALLS, *Història de Santa Coloma de Queralt*, Santa Coloma 1984, 452.

12. Mgr. POÜAN, *Un siècle des Annales de la Présentation 1744-1843 pour faire suite a la Vie de la Vénérable Mère Marie Poussepin*, Bar-le-Duc 1903, 181-182.

13. A. RICCARDI, *Il secolo del martirio. I cristiani del Novecento*, Milano 2009, 318-347: «Lo Stato contro la Chiesa: Messico e Spagna».

Pau II ran de l'encíclica *Tertio Millennio Adveniente* com a preparació al gran jubileu de l'any 2000.

De guisa força semblant, en ocasió del centenari dels fets revolucionaris produïts durant la Setmana Tràgica de 1909, també fou analitzat el tema de l'anticlericalisme i les conseqüències d'aquest.¹⁴ A propòsit d'aquest anticlericalisme espanyol, experts observadors de les arrels de l'antropologia hispana, com Julio Caro Baroja, han escrit que la violència dels estaments populars en contra de les persones i dels objectes sagrats que es produí a Espanya durant l'estiu de 1936, més que no pas una *ruptura* amb la tradició hispana anterior, es tractava, contràriament, d'una *continuitat* amb una llarga tradició anticlerical secularment persistent en els territoris ibèrics;¹⁵ un anticlericalisme, el del juliol de 1936, força semblant al que, també de manera particularment violenta, havia esclatat durant la revolta de juliol de 1909 —la famosa Setmana Tràgica—, i que afectà les principals poblacions de Catalunya, amb actuacions sistemàtiques en contra dels edificis eclesials.¹⁶ El procés articulat per a la destrucció sistemàtica d'arxius eclesíastics i d'art religiós durant la Guerra Civil el trobem descrit, amb força detalls, en les pàgines d'un primer balanç que fou publicat l'any 1938 a París.¹⁷ Pel que fa als territoris que formaven la diòcesi de Barcelona abans de la tripartició, hi ha també un inventari publicat l'any 2008 amb nombroses fotografies per Josep M. Martí Bonet sobre la desfeta dels edificis religiosos i obres d'art religioses destruïdes.¹⁸

Durant els primers anys de la postguerra foren editats alguns estudis sobre el clima de terror i violència que es visqué durant la revolta i persecució religiosa, particularment a propòsit de les temibles *checas* o *txecas*,¹⁹

14. Cf. R. CORTS BLAY, «Anticlericalisme i Setmana Tràgica. Algunes reflexions», *ASTar* 82 (2009) 545-576.

15. J. CARO BAROJA, *Introducción a una historia del anticlericalismo español*, Madrid: Istmo 1980.

16. M. DELGADO, *La Ira Sagrada*, Barcelona 1992, 20: «La destrucción iconoclasta no tuvo el carácter espontáneo habitual, y sí el de actuaciones legalmente institucionalizadas».

17. Cf. *Le martyre des oeuvres d'art. Guerre Civile en Espagne. Documents rassemblés par les services photographiques de Salamanque dans les zones actuellement au pouvoir des armées nationalistes*, Paris 1938, 1-4.

18. Vegeu J. M. MARTÍ BONET, *El martiri dels temples a la diòcesi de Barcelona (1936-1939)*, Barcelona 2008, 37-437. El martirologi del bisbat de Barcelona fou publicat l'any 1943 a càrrec del també arxiver diocesà Mn. Sanabre, on en el títol es refereix directament a la persecució religiosa; vegeu J. SANABRE, *Martirologio de la Iglesia en la Diócesis de Barcelona durante la persecución religiosa 1936-1939*, Barcelona 1943, 9-22.

19. Vegeu F. LACRUZ, *El alzamiento, la revolución y el terror en Barcelona (19 julio 1936 – 26 marzo 1939)*, Barcelona 1943, 222-227: «Última etapa del terror. Las checas». En els textos de l'època també trobem escrit: *txeka* o *cheka*, que és una abreviatura que vol dir: «Comissió extraordinària Panrusa per a la supressió de la contrarevolució».

on sofrien presó i tortura tants eclesiàstics i militants catòlics. A propòsit de la persecució religiosa que es desencadenà en esclatar la guerra el juliol de 1936, cal reblar que es tractà d'una persecució promoguda i organitzada en bona part pels comitès revolucionaris i pels tribunals populars. En aquesta monografia només volem tractar de manera explícita sobre l'abast de la persecució religiosa en la vida dels caputxins catalans a través de l'examen de l'abundosa documentació inèdita. Aquests documents posen en relleu, de manera clara i irrefutable, l'existència d'un projecte sistemàtic molt ben articulats²⁰ que culminà en una cruent persecució. Aquest pla persecutori ja havia estat intuït per alguns religiosos abans d'esclatar la guerra com fou, per exemple, aquella prematura intuïció que el protomàrtir Josep Oriol de Barcelona²¹ exposà en la seva correspondència epistolar.

S'ha de remarcar que, en començar l'any 1937 hi havia encara molts eclesiàstics empresonats a les *checas*²² de Barcelona, que, a poc a poc, eren occits a Cerdanyola i a Montcada. No fou fins al maig de 1937 (quan les forces de la República, aliades amb els comunistes, s'enfrontaren amb els anarquistes pels carrers de Barcelona), que començaria a minvar el poder absolut dels comitès revolucionaris i, a partir del maig de 1937, també es començaren a reduir el nombre de les víctimes occides *in odium fidei*.

La documentació que hem examinat testifica que existí un programa —un projecte, diguem-ne, *institucionalitzat*— de persecució i extermini que fou aplicat en contra dels membres de l'Església catòlica, tal com l'agost de

---

20. Ja ho assenyalà L. CARRERAS, *Grandeza cristiana de España*, Toulouse 1938, 39-42: «Había una preparación minuciosa, había una organización ejecutiva, había unos métodos y unas consignas [...] bajo el signo e imperio de lo que Paul Claudel ha llamado la *anarquía dirigida*».

21. Per exemple, el protomàrtir caputxí d'aquesta persecució religiosa, P. Josep Oriol de Barcelona escriví, des de Manresa, ran de les eleccions del febrer de 1936 a una dirigida espiritual resident a Mallorca: «¿Qué te parece de la apostasía general que ha manifestado la nación en las últimas elecciones? ¿Y qué cabe esperar de estos tiempos y gobiernos? Yo estoy persuadido de que se avecinan días calamitosos y, que si a nosotros [los religiosos] nos perdonan la vida, no nos tocará otro remedio que pasar la frontera. Ruega mucho por nosotros, y en particular por mí para que el Señor me sostenga en todo momento»; APCC, *Fons personals*, llig. A-6-20, carta de Josep Oriol de Barcelona a Maria-Anna Alcover Vivó (Manresa, 26 febrer 1936). Semblantment, l'abril de 1936, també des de la ciutat de Manresa, el P. Benet de Santa Coloma, pocs mesos abans de ser occit *in odium fidei*, tot escrivint al seu pare li manifestava que: «Cada día em preparo per patir el que Déu disposi, tot demanant fortalesa i conformitat»; APCC, *Ibid.*, carta de Benet de Santa Coloma a Francesc Domènech (Manresa, 11 abril 1936), s.f.

22. Per exemple, el P. Remigi de Papiol. El mes de març de 1937 el P. Damià d'Òdena pensava que el P. Remigi encara era viu, i des de Roma l'encomanà a la pregària de les carmelites descalces de Lisieux: «Je prends la liberté de recommander à vos saintes prières un religieux qui n'est pas inconnu pour le Monastère de Sainte Thérèse de l'Enfant Jésus; il s'agit du Père Remi de Papiol. Nous les avons prisonnier dans les geôles communistes»; APCC, *Fons personals*, llig. B-6-2, carta de Damià d'Òdena a Sor Paulina Martin, priora del carmel de Lisieux (Roma, 2 març 1937). Sembla que el P. Remigi fou occit *in odium fidei* entre els dies 22 i 24 de gener de 1937; Cf. BASILI DE RUBÍ, *Necrologi*, 24 i C. J. MARTÍ, *Estadística*, 107.

1936 ho manifestà, de manera ben contundent, el militant comunista Andreu Nin, que afirmà que, fins poc abans d'esclatar la revolució:

Había muchos problemas en España que los republicanos burgueses no se habían preocupado de resolver. Uno de ellos era el de la Iglesia. Nosotros lo hemos resuelto totalmente yendo a la raíz: hemos suprimido los sacerdotes, las iglesias y el culto.²³

L'aplicació d'aquest pla de persecució religiosa, tan ben articulada, comportà un autèntic genocidi en contra dels eclesiàstics i dels militants catòlics, i fou executat en paral·lel poc després d'esclatar la guerra. El bibliista caputxí Marc de Castellví en les pàgines de les seves memòries personals, escrites durant l'exili que hagué de passar a la missió caputxina del Caquetà, descriví els efectes d'aquest pla de destrucció i extermini de la vida eclesial a Catalunya:

Las fuerzas de la FAI fueron incendiando otros edificios religiosos y políticos del barrio de Sarriá, siguiendo un plan preconcebido, al grito de «Para los hijos del pueblo!» Únicamente dejaron en pie unos pocos, incautándose de ellos para fines educacionales o para hospitales de sangre. En cuanto a nuestro convento de Sarriá se dieron pasos ante la Generalidad de Cataluña con el fin de salvarlo de las llamas, ofreciéndolo como hospital o para cualquier otra utilidad pública; pero se impuso la fuerza bruta de la FAI. El miércoles por la mañana, 22 de julio, la iglesia y el convento fueron pasto de las llamas [...] Desde la ventana de una casa amiga cercana al convento presencié el incendio de ese mi nido adorado, mi colmena durante nueve años; y mientras iban saliendo por sus ventanas espantosas lenguas de fuego me invadía una sombra de tristeza y pesimismo, que aún ahora no deja de envolverme.²⁴

Del conjunt de les valuoses fonts primàries sobre la Guerra Civil que ens aporten destacada informació sobre la persecució religiosa, cal esmentar el fons arxivístic anomenat *Causa General*, integrat per 1.953 lligalls que foren compilats a partir de l'any 1940 per la Fiscalia del Tribunal Suprem per tal d'analitzar els delictes comesos durant els anys de govern republicà. Aquesta documentació va ser guardada a l'arxiu del Ministeri de Justícia fins a l'any 1980, i actualment hom la localitza al *Centro Nacional de la Memoria Histórica* de Salamanca i és accessible als investigadors. Es tracta

23. Publicat a *La Vanguardia* el dia 8 d'agost de 1936. En termes força semblants, pocs dies abans, el mateix diari barceloní es divulgà que: «La clase obrera ha resuelto el problema de la Iglesia, sencillamente no dejando [ning]una en pie»; *Ibíd.* (Barcelona, 2 d'agost 1936).

24. APCC, *Relación de la tragedia y fuga del R. P. Marcos y R. P. Marceliano, por el P. Marcos de Castellví. Año 1936*, f. 3.

d'una font arxivística aliena a les institucions eclesiàstiques i és de gran utilitat tant per a l'estudi de l'abast de la repressió franquista com, també, per a documentar el terror generat per la violent i sistemàtica persecució *in odium fidei*. De les onze seccions (o *Piezas*) en què s'estructura la *Causa General*, té una importància especial la *Pieza Primera*, on hi ha documents sobre les persones mortes o desaparegudes, sobre el grau de les tortures infligides, sobre la metodologia dels saqueigs i incendis dels edificis eclesiàstics. És també força remarcable la *Pieza Undécima*, on hi ha conservats documents sobre la persecució religiosa que ens aporten nombroses dades i detalls sobre la profanació d'esglésies i convents. Cadascuna de les onze peces d'aquesta *Causa General* la trobem dividida segons les províncies civils i després subdividida encara per partits judicials. Finalment, tot està expedientat per municipis. Aquesta estructura afavoreix la recerca ràpida i sistemàtica a una sèrie de documents tan extensa.

Pel que fa als estudis sobre els aspectes generals de la Guerra Civil, esmentem l'obra col·lectiva coordinada per Manuel Tuñón de Lara,²⁵ i per a l'estudi de les distintes campanyes bèl·liques ens remetem a les obres dels especialistes en història militar aportades pels germans Salas Larrazábal²⁶ i, sobretot, els treballs publicats per l'historiador i militar menorquí Gabriel Cardona.²⁷ L'impacte de la persecució religiosa a Catalunya fou àmpliament analitzat per Fernando Gómez Catón²⁸ i per Josep Massot Muntaner.²⁹

Una volta acabada la Guerra Civil, i pel que fa a les relacions entre l'Església i el govern del general Franco, aquestes vinculacions institucionals les examinà, amb gran meticulositat, el jesuïta Alfonso Álvarez Bolado que, servint-se dels textos editats pels butlletins eclesiàstics dels bisbats espanyols, i ajudat per la documentació de l'arxiu de l'ambaixada d'Espanya al Vaticà, ens oferí la reconstrucció històrica de les tensions de les relacions diplomàtiques entre el Vaticà i el primer govern franquista³⁰ tot posant de manifest que les relacions de les institucions eclesials amb l'Espanya de Franco no foren tan *cordials* com sovint s'ha assenyalat des d'algunes visions tòpiques i

25. M. TUÑÓN DE LARA (ed.), *La Guerra Civil española 50 años después*, Barcelona: Ed. Labor 1985.

26. Ramón y Jesús-María SALAS LARRAZÁBAL, *Historia general de la Guerra de España*, Madrid: Rialp 1986.

27. G. CARDONA, *Historia militar de una guerra civil: estrategia y tácticas de la guerra de España*, Barcelona: Ed. Flor del Viento 2006.

28. F. GÓMEZ CATÓN, *La Iglesia de los mártires en la Provincia eclesiástica Tarraconense*, Barcelona 1989.

29. J. MASSOT I MUNTANER (ed.), *La persecució religiosa de 1936 a Catalunya*, Montserrat 1987.

30. A. ÁLVAREZ BOLADO, *Para ganar la guerra, para ganar la paz. Iglesia y guerra civil: 1936-1939*, Madrid: Pontificia Universidad Comillas 1995.

superficials ja que, malgrat el nacionalcatolicisme que s'anà configurant des dels primers anys de la postguerra, no mancaren pas tibantors i diferències entre l'Església i l'Estat. A propòsit del progressiu desencís en molts sectors de l'Església espanyola envers el règim franquista —que d'actituds molt entusiastes anà evolucionant vers comportaments contestataris que prepararen el restabliment de la democràcia—, hi ha estudis força suggeridors com el de Feliciano Blázquez³¹ que ofereix noves perspectives que ens ajuden a una comprensió més equilibrada dels fets ocorreguts en la postguerra. Pel que fa al mecanisme de les relacions entre el govern franquista i l'Església, en l'aplicació del conveni de 1941 sobre el nomenament de bisbes i, sobretot, a propòsit del concordat de 1953, són temàtiques que han estat analitzades per Vicente Cárceles Ortí.³²

Després de la Guerra Civil, alguns escriptors de tarannà moderat, com per exemple Ramon Rucabado —antic director de la revista *Catalunya Social*—, escriviren que no es podia silenciar l'existència d'aquest complot sistemàtic de destrucció de les institucions eclesiàstiques³³ al qual hem fet referència, i que aquest pla fou executat sense miraments durant el procés revolucionari que començà el 1936, tal com veurem en les pàgines que segueixen.

En els capítols d'aquest nou llibre publicat dins de la «Col·lectània Sant Pacià», a més d'analitzar l'abast de la persecució religiosa *in odium fidei* en la vida institucional fraterna dels caputxins de Catalunya, també maldarem per examinar el grau d'incidència de la repressió franquista que tingué lloc a casa nostra acabada la guerra en el context de la vida quotidiana dels frares, car l'aplicació d'aquesta cruenta repressió al poble català en la postguerra exigí, sovint, la presència de religiosos caputxins per tal d'ajudar pastoralment i fer costat a molts reus injustament sentenciats a mort per raons polítiques.³⁴

31. F. BLÁZQUEZ, *La traición de los clérigos en la España de Franco. Crónica de una intolerancia (1936-1975)*, Madrid: Ed. Trotta 1991.

32. V. CÁRCELES ORTÍ, «Los nombramientos de obispos durante el régimen de Franco», *Revista Española de Derecho Canónico* 51 (1994) 506-566.

33. R. RUCABADO, *Iglesias en el cielo*, Barcelona 1942, 38: «Cada vez con más terrible exigencia, hasta llegar a la combustión violenta y bárbara de la Iglesia misma, ¡y de todas las iglesias!, hasta llegar a la orgía de un decreto de exterminio instantáneo, de supresión por el hierro y el fuego de toda persona, y de toda cosa, y casa religiosa».

34. Vegeu GUMERSINDO DE ESTELLA, *Fusilados en Zaragoza 1936-1939. Tres años de asistencia espiritual a los reos*, Zaragoza: Mira editores 2003 (text editat a cura dels caputxins Tarsicio de Azcona i José Ángel Echeverría); RICARD D'OLOT, *Entre reixes. Records de la presó model (1939...)*, Barcelona: Ed. Mediterrània 2008.

Pel que fa a la repressió cultural del franquisme efectuada a Catalunya, Josep Benet analitzà molt a fons aquest genocidi cultural.³⁵ També Josep M. Piñol féu una aproximació a la ideologia del nacionalcatolicisme³⁶ i Joan Samsó presentà una àmplia panoràmica de la cultura catalana entre la clandestinitat i la progressiva represa de la vida pública.³⁷

Com que l'actuació dels escamots anomenats *Maquis* no afectà directament la vida dels caputxins de Catalunya, en aquesta monografia no es fa esment d'aquest moviment organitzat de resistència en contra el franquisme que, des de l'exili, intentava desestabilitzar el govern dictatorial del general Franco; uns grups de resistència armada que han estat estudiats per Ferran Sánchez Agustí.³⁸

En l'actualitat els estudis sobre la Guerra Civil espanyola són molt abundants,³⁹ sobretot els publicats a partir de l'any 1975, després de la mort del general Franco, tal com ho evidencià el butlletí bibliogràfic de les publicacions del primer decenni que preparà Hilari Raguier,⁴⁰ i que en els darrers anys s'ha vist ampliat, fins l'any 1995, amb la compilació efectuada pel centre d'informació i documentació científica del CSIC.⁴¹

Després d'aquesta orientació bibliogràfica de caràcter general volem assenyalar quin és l'abast, i quins són els límits, de la nostra recerca sobre els caputxins de Catalunya al llarg del decenni de 1931-1942.

---

35. J. BENET, *L'intent franquista de genocidi cultural contra Catalunya*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat 1995.

36. J. M. PIÑOL, *El nacionalcatolicisme i la resistència (1926-1966)*, Barcelona: Edicions 62 i Ajuntament de Barcelona 1993; amb un pròleg del caputxí Frederic Raurell.

37. J. SAMSÓ, *La cultura catalana: entre la clandestinitat i la represa pública (1939-1951)*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat 1994-1995 (2 volums).

38. F. SÁNCHEZ AGUSTÍ, *Maquis a Catalunya. De la invasió de la Vall d'Aran a la mort del Caracremada*, Lleida: Pagès edicions 2000.

39. Vegeu, principalment, R. DE LA CIERVA (ed.), *Bibliografía general sobre la Guerra de España (1936-1939) y sus antecedentes históricos. Fuentes para la historia contemporánea de España*, Madrid-Barcelona: Ediciones Ariel 1968. A propòsit de la bibliografia que, actualment, es va publicant sobre la guerra civil espanyola, vegeu la recopilació semestral, amb breus comentaris, dins les pàgines de la revista *Índice Histórico Español*, fundada l'any 1953 per Jaume Vicens Vives, editada pel «Centro de Estudios Históricos Internacionales» de la Universitat de Barcelona.

40. H. RAGUIER, «L'Eslèxia i la Guerra Civil (1936-1939). Bibliografia recent (1975-1985)», *RCatT* 11 (1986) 119-252.

41. Vegeu M. C. RUBIO LINIERS, *La Guerra Civil (1936-1939)*, Madrid: Centro de información y documentación científica del CSIC 1996.

2. ABAST I LÍMITS DE LA RECERCA

Els capítols que presentem vénen a confirmar, en primer lloc, quina fou la relació institucional dels caputxins catalans amb les autoritats del règim de la Segona República.⁴² Després tractarem sobre la violenta persecució que sofrien els caputxins de Catalunya. La persecució religiosa fou compartida pels membres de tots els estaments eclesiàstics i, àdhuc, per militants catòlics de famílies catalanes força significades de tarannà conservador i d'orientació dretana,⁴³ especialment industrials i propietaris rurals.

Al llarg del llibre procurem també aproximar-nos a la importància del culte clandestí en la vida eclesial de la Catalunya que vivia afligida i aterrida per la revolució. També volem presentar les dificultats que alguns frares hagueren d'afrontar durant llur exili en convents de l'estranger o en territoris missionals.

Pel que fa a la represa de la vida caputxina en la postguerra hem maldat per refer a través de la documentació tot el procés de recuperació dels convents i reedificació dels edificis malmesos. Finalment, també tractem sobre desenvolupament de la vida institucional i fraterna en la postguerra posant com a límit cronològic la celebració del Capítol provincial de 1942, en la primera etapa del govern franquista. En una nova recerca caldrà presentar de manera molt més extensa, un estudi sobre la vida i projecció dels frares caputxins durant el franquisme.

---

42. Una primera aproximació ja la vam esbossar l'any 2000 a l'estudiar la restauració de la Província caputxina de Catalunya; vegeu V. SERRA DE MANRESA, *La Província*, 419-435: «Els caputxins de Catalunya i la segona República».

43. Vegeu, a tall de mostra, a l'APCC, *Guerra Civil*, llig. III-A-18, *Informe*: «Han informat que a Sarrià, carrer de Margenat núm. 28 casi chanflá al carrer de Pomaret, a prop de l'estació, [h]y [h]a un tal Jacinto Maristany, és Compte y en extrem monàrquic. Barcelona, 29 de juliol de 1936».

Capítol segon

ELS CAPUTXINS DE CATALUNYA ENTRE LA DICTADURA PRIMORIVERISTA I LA SEGONA REPÚBLICA

1. ELS CAPUTXINS I LA DICTADURA DE PRIMO DE RIVERA. EL REPTE DE LA CATALANITAT

En la darrera etapa del regnat d'Alfons XIII, el septenni que va del 13 de gener de 1923 al 23 de gener de 1930, governà l'Estat espanyol un directori militar presidit pel general Miguel Primo de Rivera que suspengué el règim constitucional per tal de restablir l'ordre públic, «la moral i la justícia»¹ i, sobretot, per tal de promoure en els territoris de Catalunya un procés represiu de «saneamiento y extirpación de malas doctrinas antipatrióticas».² Amb la dictadura s'implantà la censura i foren prohibits els partits polítics, els sindicats, l'ús públic del català i de la senyera. La Mancomunitat de Catalunya fou suprimida,³ àdhuc els *Pomells de Joventut*, que havien estat fundats per

---

1. Una de les publicacions periòdiques d'orientació catòlica de més divulgació, el dia 22 de setembre de 1923 ho legitimava amb aquests termes: «El general D. Miguel Primo de Rivera, Presidente del Directorio Militar, que al cambiar radicalmente una organización política putrefacta, se presenta al Pueblo Español como paladín de la justicia, de la moral y del bien público»; *La Hormiga de Oro* 40 (1923) 601-609: «Contra la política que deshonró España».

2. ASVat, *Nunziatura di Madrid* 836, ff. 357-363: carta de Miguel Primo de Rivera al nunci Federico Tedeschini (Madrid, 5 maig 1926), doc. 2275.

3. El diari *La Veu de Catalunya* se'n va doldre a través d'una nota-editorial en contra de la dictadura que signaren els diputats de la Mancomunitat: «Davant la imminent substitució dels Diputats que componen actualment les Diputacions Provincials i, per tant, la Mancomunitat de Catalunya, aquests, reunits el dia 11 de gener de 1924 al Palau de la Generalitat, declaren el seu convenciment que els organismes públics han d'ésser governats i dirigits per homes fills del sufragi. Declaren i prometen, igualment, que no intervindran en la governació de les Diputacions i de la Mancomunitat, mentre aquestes corporacions no siguin constituïdes per mitjà de l'elecció popular. Declaren que seguiran adherits i fidels als ideals de Catalunya, atenint-se cadascú a la seva ideologia»; *La Veu de Catalunya* (12 gener 1924) 1-2: «La dissolució de les Diputacions». Pocs dies després, el dilluns 28 de gener de 1924, aquest mateix periòdic hi sortí estampada una nota editorial on s'escribí que: «Per causes

Josep M. Folch i Torres l'any 1920, van ser clausurats per un decret de Primo de Rivera. El febrer de 1924 els caputxins del santuari barceloní de l'Ajuda foren sancionats pel governador militar, general Losada, que imposà al guardià de la comunitat, Bru d'Igualada, una multa de cinc-centes pessetes pel fet d'acollir noies que anaven a oir missa amb la caputxeta blanca dels *Pomells de Joventut*. Els caputxins, a través del cardenal Vidal i Barraquer, protestaren davant del nunci per aquesta extralimitació del govern dictatorial.

El maig de 1925, durant aquest període dictatorial de Primo de Rivera, tingué lloc *el complot de Garraf*, organitzat per membres del moviment polític anomenat «Estat Català» per tal d'atemptar en contra del rei Alfons XIII. També en aquesta etapa dictatorial es produïren *els fets de Prats de Molló* quan, el mes de novembre de 1926, s'intentà d'envair militarment Catalunya i separar-la d'Espanya.

La dura política repressiva en contra de la cultura catalana promoguda per Miguel Primo de Rivera topà ben aviat amb alguns elements de la jerarquia eclesiàstica, especialment amb l'arquebisbe de Tarragona, el cardenal Vidal i Barraquer.⁴ El govern dictatorial accentuà la persecució en contra de la llengua catalana i arribà a prohibir-la, a final de l'any 1928, àdhuc en la predicació. En aquest context foren esguardats amb sospita i controlats els religiosos titllats de «catalanistes» com fou el cas, per exemple, del caputxí Evangelista de Montagut.⁵

---

estranyes a la voluntat nostra, no podem publicar avui l'article de fons que teníem preparat. Aquest número de *La Veu de Catalunya* ha estat passat per la censura militar».

4. ASV, *Nunziatura di Madrid*, Capsa 837 (Madrid, 7 novembre 1925) ff. 875-877: «Incidente del Gobierno con el Cardenal Vidal, arzobispo de Tarragona». Aquest document ha estat editat per V. CÀRCEL ORTÍ, «Documentos del Pontificado de Pío XI sobre España», *ASTar* 80 (2007) 483-486, doc. 10.

5. El juny de 1926 el cap de la policia de Barcelona escriví al bisbe de Barcelona a propòsit del catalanisme del P. Evangelista: «Habiéndose recibido en el Gobierno Civil un anónimo, cuya copia se adjunta, se han practicado gestiones para la comprobación de los hechos denunciados, dando por resultado lo siguiente: El P. Evangelista de Montagut, se llama Esteban Blanch Busquets, de 42 años, natural de Montagut (Gerona), perteneciente a la comunidad de Padres Capuchinos, con residencia en la calle Baja de San Pedro, 18. Es de ideas catalanistas con tendencia al separatismo [...]. A primeros del pasado mes salió en romería al Santuario de Ntra. Sra. de Montserrat, con las personas que componen la Asociación católica titulada *Lliga Espiritual de N. S. de Montserrat*, los cuales según informes adquiridos son también de tendencias catalanistas, lo que tengo el honor de comunicar a V. E. para su conocimiento y demás efectos». Aquest ofici fou tramès per la «Jefatura Superior de Policía» de Barcelona al bisbe Josep Miralles (Barcelona, 8 juny 1926); còpia a l'APCC, Llig. A-6-12, s.f. El bisbe, amb data 9 de juny de 1926, manifestà que els caputxins no estaven sota la seva jurisdicció: «El R. P. Evangelista, como profeso de la Orden de Capuchinos, está exento de mi jurisdicción, y tiene por Superior el Rmo. P. José de Besalú, Provincial de la Orden en Cataluña, residente en el convento de Santa Ana de Sarriá»; APCC, *Ibid.*, s. f.

Alguns bisbes de Catalunya d'origen valencià, com el de Girona, Josep Vila Martínez, intentaren secundar les disposicions dictatorials de Primo de Rivera —recolzades per la Santa Seu a través de les gestions efectuades pel nunci Federico Tedeschini. El bisbe de Girona adreçà cartes circulars a les parròquies i a les cases religioses del bisbat en les quals es prohibia la predicació en català.⁶

De la visita apostòlica que realitzà l'any 1928 el nunci Tedeschini per tal d'informar-se a propòsit de *la qüestió catalana*⁷ en sorgiren els cinc decrets de les congregacions romanes, l'aplicació dels quals hauria significat el menyspreu i una greu censura a la manera de procedir de la pastoral catalana.⁸ Els monjos de Montserrat, el Foment de Pietat Catalana i els frares caputxins foren tres institucions eclesials catalanes esguardades amb particular recel i sospita per Federico Tedeschini a causa de la seva catalanitat. Els cinc decrets de les congregacions romanes promulgats a final de l'any 1928 i a principi de 1929, tots fonamentats en les falses denúncies trameses per Tedeschini a la Santa Seu durant la dictadura de Primo de Rivera, representaven el rebuig al tarannà pastoral de l'Església de la Tarraconense. El cardenal Vidal i Barraquer n'evità l'execució, tot i que alguns bisbes, com el ja esmentat Vila Martínez, n'haurien volgut promoure l'aplicació per tal de complaure el govern dictatorial. En aquests decrets es volia imposar la predicació en llengua castellana, prohibir l'ús dels ornaments gòtics potenciats ran del congrés litúrgic de Montserrat de l'any 1915. Les normes disposaven la utilització

---

6. «La Santa Sede por el órgano de la S. C. del Concilio en sus Letras de 4 de enero de 1929 a mí dirigidas, en el capítulo *De sacris concionibus* dispone literalmente como sigue: a) Enteramente queda prohibido a uno y otro clero [secular y regular] el empleo en los sermones de la lengua catalana moderna o literaria, la cual ni los mismos catalanes, con pocas excepciones, entienden. b) Asimismo se prohíbe, bajo penas canónicas, toda insinuación, aun larvada, de política de revolución contra España en los sermones. c) En las parroquias principalmente urbanas, los domingos y demás fiestas de precepto del año nunca falte la explanación del evangelio en lengua castellana. Mas la explanación del evangelio en lengua catalana, aunque no es absolutamente necesaria, porque las familias catalanas entienden la lengua castellana, es sin embargo prudente que se haga. d) Los sermones de triduos, novenas, panegíricos, etc. según la costumbre antigua, predíquense en lengua castellana»; APCC, *Circulars*: carta circular de Josep Vila adreçada als superiors de les comunitats religioses del bisbat, (Girona, 22 febrer 1929) f. 1. A guisa de complement, vegeu V. SERRA DE MANRESA, *La predicació*, 393-394 i 404-410.

7. Cf. J. BONET I BALTÀ, *L'Església catalana de la Il·lustració a la Renaixença*, Montserrat 1984, 335-341: «El viatge del nunci Tedeschini per terres catalanes converteix la Visita Apostòlica en una denúncia contra la pastoral catalana (1928-1929)»; R. CORTS I BLAY, «La visita apostòlica de 1928 del nunci Tedeschini a Barcelona. Un intent de repressió d'una pastoral en català», *ASTar* 81 (2008) 197-407.

8. Vegeu J. BONET I BALTÀ, *L'Església catalana de la Il·lustració a la Renaixença*, Montserrat 1984, 341-352: «Els cinc decrets de les Congregacions Romanes (1928)»; R. CORTS I BLAY, «La recepció dels bisbes de la Tarraconense dels decrets de la Santa Seu (1928-1929) sobre la *Qüestió catalana*», *ASTar* 86 (2013) 313-732.